

PUBLIKAČNÍ POČIN Z OBLASTI KARIÉROVÉHO PORADENSTVÍ

A PUBLICATION FROM THE DISCIPLINE
OF CAREER GUIDANCE AND COUNSELLING

LENKA HLOUŠKOVÁ

RECENZE KNIHY

HLAĎO, Petr (2012). *Profesní orientace adolescentů: Poznatky z teorií a výzkumů*.
Brno: Konvoj.

Kariérové poradenství jako téma pedagogického výzkumu bývá někdy zahaleno rouškou tajemství: o čem vlastně kariérové poradenství z pedagogického hlediska je? Tuto nejasnost podporuje i fakt, že publikační výstupy domácí provenience jsou doménou vynikajících praktiků, výzkumníků, psychologů či sociologů. Pokud se totiž rozhledneme po publikacích pedagogického charakteru, nenajdeme za posledních deset let o mnoho více výzkumů, než je prstů na jedné ruce (Profi-volba, 2005; Smetáčková, 2005; Trhlíková, Úlovcová, & Vojtěch, 2008; Walterová, Greger, & Novotná, 2009; Kleňhová & Vojtěch, 2011; Hlaďo & Drahoňovská, 2012; Šťastnová & Drahoňovská, 2012; Trhlíková, 2012).¹

¹ Relativně samostatnou oblast výzkumu v oblasti kariérového poradenství představují dílčí sondy o kariérovém rozhodování a o využívání poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních žáky a studenty se speciálními vzdělávacími potřebami (případně jejich rodiči), konkrétně pak žáky a studenty se zdravotním postižením (např. Trhlíková, 2009; Trhlíková, 2010; a řada výstupů z Výzkumného záměru MSM0021622443 *Speciální potřeby žáků v kontextu Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání*, který je řešen na Pedagogické fakultě Masarykovy univerzity. Seznam jednotlivých výstupů uvedeného výzkumného záměru je dostupný z <http://www.isvav.cz/h09/researchPlanDetail.do?rowId=MSM0021622443>.

Když odhlédneme od krátkých výzkumných zpráv vydávaných Národním ústavem pro vzdělávání (dříve NÚOV) a výzkumné zprávy v editaci Ireny Smetáčkové (2005), které nemají charakter monografie, ukáže se, že za posledních deset let vznikly pouze dvě pedagogicky laděné monografie a obě dvě se zřejmě shodou okolností týkají kariérového rozhodování žáků základních škol. Možná i proto jsem s radostí uvítala zprávu, že na samém konci roku 2012 vyšla v nakladatelství Konvoj práce Petra Hlad'a s názvem *Profesní orientace adolescentů: Poznatky z teorií a výzkumů*.

Kniha Petra Hlad'a v rozsahu 140 stran začíná obvyklým Úvodem, kde autor avizuje, že kniha je určena učitelům, poradenským pracovníkům a případně rodičům, a deklaruje cíl: „podat shrnující přehled teorií a výzkumů v této oblasti a dále seznámit s longitudinálním empirickým šetřením, jehož cílem bylo zjistit, jak žáci a jejich rodiče prožívají a řeší volbu povolání na konci základní školy“ (s. 13). Přestože nepatřím tak úplně přesně ani do jedné z uvedených skupin čtenářů, využiji tento úhel pohledu jako jeden z možných pro účely této recenze. V následujícím textu se pokusím odhadnout přínosy či slabiny monografie pro učitele a poradenské pracovníky a poté nabídnu i druhý úhel pohledu, a to z pozice akademika, který se profluje tímto směrem a angažuje se v řadě aktivit spojených s kariérovým poradenstvím.

Publikace je strukturována na **sedm hlavních kapitol**. V kapitole *Vymezení základních pojmů* autor nabízí stručné vymezení devíti základních termínů: kariéra, kariérový vývoj, kariérové rozhodování, volba povolání, volba další vzdělávací dráhy, profesní orientace, kariérové poradenství, kariérová výchova, dovednosti řízení vzdělávací a profesní dráhy. Již z pouhého výčtu pojmů je zřejmé, že se autor snaží přispět k řešení vztahu mezi tradiční českou terminologií (profesní orientace, volba povolání) a soudobou českou terminologií (kariérové poradenství, kariérová výchova/vzdělávání, kariérové rozhodování), ocitající se ve vleku anglicky psaných zdrojů. Jednotlivé pojmy jsou ale vymezeny každý zvlášť bez vzájemných vazeb a zřejmě mají sloužit pouze pro přehlednění následujícího textu.

Z tohoto úhlu pohledu ale některé definice pojmů vyznívají nejednoznačně (např. kariérový vývoj, kariérové poradenství), jiné jsou v textu knihy užívány nekonzistentně. Jako příklad nekonzistence užívání pojmů vybírám pojmy kariérové rozhodování, volba povolání, volba další vzdělávací dráhy, které jsou v dalším textu zaměňovány, a dokonce ani ve výzkumném šetření není reflektováno, co vlastně respondenti výzkumu „volí“. Volí povolání, vzdělávací dráhu, typ vyššího sekundárního vzdělání, konkrétní školu, či snad obor na některé ze středních škol? Nekonzistentnost užívání odborných pojmů nejenže snižuje odbornou fundovanost textu, ale zejména pro cílové skupiny, pro něž je kniha určena (učitelé a poradenská pracovníci ve školství a případně i rodiče), může být pojmová nejednotnost matoucí, respektive

může vyvolat představu, že jednotlivé pojmy se dají považovat za synonyma anebo že se mohou benevolentně zaměňovat.

Následující kapitola s názvem *Vybrané koncepce kariérových teorií* autor věnuje vybraným teoriím, které tematizují a vysvětlují problém kariérového rozhodování u dětí a mládeže. Autor jednotlivé teorie přehledně prezentuje a vedle již publikovaných teorií profesní volby a teorií kariérového vývoje (Parsons, Ginsberg, Super, Holland a částečně i teorie Roeové) čtenářům poprvé v českém jazyce představuje Krumboltzovu teorii kariérového rozhodování a teorie jeho následovníků. Zařazení této kapitoly do monografie považuji pro učitele i poradenské pracovníky za přínosné, a to i v případě, že většina z uvedených teorií byla již v českém prostředí obdobně popsána (Klímová, 1987; Koščo et al., 1987; Mezera, 2008; Štikar et al., 2003; Vendel, 2008). (Ne)znalost kariérových teorií, která se projevuje jak v rovině poradenské praxe (srov. Hloušková, 2012), tak v rovině výzkumné, totiž dlouhodobě představuje slabinu rozvoje kariérového poradenství v České republice.

Kapitola s názvem *Zhodnocení ontogenetických charakteristik a kariérové připravenosti adolescentů* podle mého názoru úzce souvisí s kapitolou nazvanou *Faktory působící na kariérové rozhodování žáků – poznatky z českých a zahraničních výzkumů*. Přestože mezi těmito kapitolami jsou zařazeny oddíly o systému kariérového poradenství, pojednám o zmiňovaných kapitolách společně. V každé z uvedených kapitol jsou strukturovaně popsány základní faktory ovlivňující proces kariérového rozhodování, které se za určitých okolností mohou stát překážkami samotné volby. V dříve jmenované autor popisuje faktory dotýkající se toho, kdo by se měl kariérově rozhodovat. V kapitole s názvem *Faktory působící na kariérové rozhodování žáků – poznatky z českých a zahraničních výzkumů*, jejíž převažující část byla v daném znění publikována i v časopise *Pedagogická orientace* (Hladě, 2010c), jsou pak prezentovány výsledky výzkumů mapujících vliv vybraných sociálních faktorů, které vstupují do kariérového rozhodování žáků základních škol.

Stav služeb kariérového poradenství je shrnut v kapitolách s názvem *Kariérové poradenství pro žáky a jeho institucionální podpora a Kariérová výchova žáků a její zastoupení v kurikulárních dokumentech*. Popis systému služeb kariérového poradenství v autorově podání vychází z legislativy a zásadních dokumentů a ojedinele je rozšířen o výsledky vybraných empirických šetření. V důsledku toho pak popis systému kariérového poradenství vyznívá poněkud staticky a bez vazby k dalším částem knihy. Popis stavu systému služeb kariérového poradenství, který končí lety 2007–2008, bez poznámek aktualizacího charakteru, může ve čtenářích vyvolat otázku, zda se od roku 2007 něco změnilo. Zajímavým podnětem k diskusi mezi učiteli, kteří participují na výuce tematického okruhu Svět práce, by v případě detailnějšího rozpracování mohl podle mého názoru být návrh úprav výuky

tematického okruhu Svět práce na základních školách (podkapitola na s. 99–100 s názvem *Návrh longitudinálního programu profesní orientace*).

V poslední kapitole nazvané *Rozhodování žáků základních škol a jejich rodičů o volbě povolání – kvalitativně orientované empirické šetření* autor seznamuje učitele a poradenské pracovníky se závěry vlastního výzkumného šetření. Prezentované empirické šetření představuje již několikrát publikovaný výzkum (Hlaďo, 2010a, 2010b), který původně vznikl jako disertační práce autora. Vzhledem k tomu, že uvedené texty prošly recenzním řízením ať už přímo v rámci obhajoby disertační práce nebo v podobě recenzního řízení v časopise Pedagogicko-psychologické poradenství a časopise *Studia paedagogica*, nebudu se k této části knihy podrobněji vyjadřovat a omezím se pouze na jednu poznámku. Jakou mají učitelé a poradenští pracovníci šanci pochopit závěry „vyššího řádu“, jako je koncept expertství v procesu volby povolání (podkapitola s názvem *Volba povolání: kdo je expertem?*) a různé strategie uplatňované rodiči při volbě povolání (podkapitola *Strategie uplatňované rodiči při volbě povolání*), otázku, co se v pojetí respondentů výzkumu skrývá za „volbou povolání“, není v textu nikde explicitně reflektována. Implicitně je obsažena až za „volbou povolání“, není v textu nikde explicitně reflektována a implicitně je obsažena až v následující podkapitole s názvem *Dílčí fáze rozhodování u žáků?*

Jak jsem již avizovala, pohled učitelů základních škol, středních škol a poradenských pracovníků mohou pouze odhadovat, a proto bych chtěla tuto knihu nahlédnout i ze své pozice – z pozice akademického pracovníka, a zaměřit se na přínosy tohoto publikačního počínu z hlediska soudobé odborné diskuse. Odborná diskuse z oblasti kariérového poradenství vyprofilovala řadu témat a monografie Petra Hlaďa má co nabídnout hned ke dvěma tématům. Jedním z nich je česká odborná terminologie a druhým tématem jsou oblasti empirického zkoumání a konkrétních výzkumů.

Do diskuse o terminologii Petr Hlaďo nabízí vymezení devíti základních pojmů, při jejichž definování vychází ze soudobé anglické terminologie i z tradice terminologie české. Autorův pokus považuji za jeden z kvalitnějších příspěvků do této diskuse, přestože vnímám i rezervy v předloženém vymezení pojmů, a to jak z hlediska preciznosti vymezení, tak z hlediska množství využitých zdrojů. Uvedené rezervy lze přičítat tomu, že teoreticky citlivé a do hloubky teoretických východisek vedené vymezení tolika pojmů v jednom textu (kapitole) je velmi obtížným, snad až nesplnitelným úkolem pro jednotlivce.

Další diskuse se vedou ohledně šíře záběru výzkumných aktivit na poli kariérového poradenství. Některá témata (jako je např. kariérové rozhodování žáků a studentů jednotlivých typů škol nebo uplatnění absolventů škol na trhu práce) jsou avizovaná jako témata kariérového poradenství a současně jsou i relativně dobře výzkumně zmapovaná. Jiná témata, vztažená např. k do-

spělým, se úzce zaměřují na nezaměstnané nebo na jinak marginalizované skupiny na trhu práce a jen některá z nich jsou deklarována jako výzkumy z oblasti kariérového poradenství. Výzkum Petra Hladěa tematicky navazuje a v jistých aspektech doplňuje výsledky zkoumání Pražské skupiny školní etnografie (Profi-volba, 2005) a výzkumného týmu Walterová, Greger a Novotná (2009) a obohacuje tak linii tradičního výzkumu v oblasti kariérového poradenství.

Prvotina Petra Hladěa svým charakterem osciluje mezi empirickou studií, monografií shrnující problematiku kariérového poradenství z poradenského úhlu pohledu (např. Mezera, 2008; Vendel, 2008) a populárně naučným textem, podobným periodickým aktualizacím doplňkům k publikaci *Poradce pro volbu povolání* v nakladatelství Raabe. Text působí spíše jako soubor zásadních témat vztažených ke kariérovému rozhodování žáků v 8. a 9. třídě základní školy bez podrobněji specifikovaných věcných souvislostí ať už z metodologického hlediska nebo z hlediska využití jednotlivých poznatků v praxi. Na druhou stranu však nelze přehlédnout i řadu reálných či potenciálních přínosů knihy, které byly v textu pojednány výše. I když mnohé mé poznámky vyznívají kriticky, z hlediska rozvoje kariérového poradenství v České republice považuji za nutné zdůraznit, že bez vydání knihy Petra Hladěa by nevznikla ani moje recenze. Tato publikace může odstartovat další vlnu odborné diskuse, bez níž se dá posun kupředu v jakékoli oblasti lidského snažení očekávat jen stěží.

Literatura

- HLAĎO, P. (2010a). Dynamika rozhodování žáků základních škol o další vzdělávací dráze. *Studia paedagogica*, 15(2), 87–104.
- HLAĎO, P. (2010b). Strategie uplatňované rodiči při volbě další vzdělávací dráhy žáků. *Pedagogicko-psychologické poradenství*, (59), 11–18.
- HLAĎO, P. (2010c). Vliv sociálního okolí na kariérové rozhodování žáků při přechodu do vyššího sekundárního vzdělávání. *Pedagogická orientace*, 20(3), 66–81.
- HLAĎO, P., & DRAHOŇOVSKÁ, P. (2012). *Rozhodování žáků základních a středních škol o dalším studiu a práci v pohledu žáků i jejich rodičů*. Praha: Národní ústav pro vzdělávání. Dostupné z <http://www.nuv.cz/publikace-a-periodika/rozhodovani-o-dalsim-studiu>
- HLOUŠKOVÁ, L. (2012). *Z praxe do dalšího vzdělávání: aneb potřeby VP identifikované v průběhu pilotního ověřování kompetencí kariérových poradců v rámci projektu IMPROVE*. Prezentace na kongresových dnech výchovného poradenství. Dostupné z <http://www.asociacevp.cz/index.php?akce=1&archiv=1>
- KLEŇHOVÁ, M., & VOJTĚCH, J. (2011). *Přechod absolventů středních škol do terciárního vzdělávání*. Praha: NÚOV. Dostupné z <http://www.nuov.cz/vip2/prechod-absolventu-strednich-skol-do-terciarniho-vzdelavani>
- KLEŇHOVÁ, M., & VOJTĚCH, J. (2007). *Úspěšnost absolventů středních škol ve vysokoškolském studiu, předčasné odchody ze vzdělávání*. Praha: NÚOV. Dostupné z <http://www.nuov.cz/uspesnost-absolventu-strednich-skol-ve-vysokoskolskem-studiu>

- KLÍMOVÁ, M. (1987). *Teorie a praxe výchovného poradenství*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- KOŠČO, J. (1987). *Poradenská psychológia*. Bratislava: Štátné pedagogické nakladateľstvo.
- MEZERA, A. (2008). *Pro jaké povolání se hodím? Jak si vybrat střední a vyšší odbornou školu a budoucí povolání*. Brno: Computer Press.
- Profi-volba z deváté třídy*. (2005). Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy v Praze.
- SMETÁČKOVÁ, I. (Ed.). (2005). *Genderové aspekty přechodu žáků a žákyň mezi vzdělávacími stupni*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- ŠTIKAR, J., et al. (2003). *Psychologie ve světě práce*. Praha: Karolinum.
- ŠŤASTNOVÁ, P., & DRAHOŇOVSKÁ, P. (2012). *Jak žáci základních a středních škol vybírají svou další vzdělávací nebo pracovní kariéru. Analýza výsledků dotazníkového šetření žáků základních a středních škol*. Praha: Národní ústav pro vzdělávání. Dostupné z <http://www.nuv.cz/publikace-a-periodika/jak-zaci-zakladnich-a-strednich-skol-vybiraji-svou-dalsi>
- TRHLÍKOVÁ, J., ÚLOVCOVÁ, H., & VOJTĚCH, J. (2008). *Rozhodování žáků při volbě vzdělávací cesty a úspěšnost vstupu na trh práce. Sonda založená na šetření absolventů středních škol, kteří se zúčastnili jako patnáctiletí výzkumu PISA-2003 a vybraného vzorku jejich zaměstnavatelů*. Praha: Národní ústav odborného vzdělávání. Dostupné z <http://www.nuov.cz/rozhodovani-zaku-pri-volbe-vzdelavaci-cesty-a-uspesnost>
- TRHLÍKOVÁ, J. (2009). *Volba střední školy a spokojenost žáků se zdravotním postižením se studiem. Dotazníkové šetření žáků se zdravotním postižením v posledním ročníku střední školy*. Praha: Národní ústav odborného vzdělávání. Dostupné z <http://www.nuov.cz/volba-stredni-skoly-a-spokojenost-zaku-se-zdravotnim>
- TRHLÍKOVÁ, J. (2010). *Studijní a pracovní záměry absolventů středních škol se zdravotním postižením. Dotazníkové šetření žáků se zdravotním postižením v posledním ročníku střední školy*. Praha: Národní ústav odborného vzdělávání. Dostupné z <http://www.nuov.cz/vip2/studijni-a-pracovni-zamery-absolventu-strednich-skol-se>
- TRHLÍKOVÁ, J. (2012). *Předčasné odchody ze vzdělávání na středních školách*. Praha: Národní ústav pro vzdělávání. Dostupné z <http://www.nuv.cz/predcasne-odchody-ze-vzdelavani-na-strednich-skolach>
- VENDEL, Š. (2008). *Kariérní poradenství*. Praha: Grada Publishing, a. s.
- WALTEROVÁ, E., GREGER, D., & NOVOTNÁ, J. (2009). *Přechod žáků základní školy na střední školu: pohledy z výzkumů*. Brno: Paido.

O autorce

Mgr. LENKA HLOUŠKOVÁ, Ph.D., pracuje jako odborná asistentka na Ústavu pedagogických věd Filozofické fakulty Masarykovy univerzity. Její výzkumný zájem je zaměřen na kulturu a rozvoj školy. Zabývá se také kariérovým poradenstvím a efekty poradenství v profesním rozvoji.

Kontakt: hlouskov@phil.muni.cz

About the author

LENKA HLOUŠKOVÁ works as an assistant professor at the Department of Educational Sciences, Faculty of Arts, Masaryk University. Her research interest is focused on school culture and school development. She is also engaged in counselling and the impact of counselling on professional development.

Contact address: hlouskov@phil.muni.cz